

АСПЕКТИ МІФУ І НАРОДНА МІФОЛОГІЯ

УДК 801.81:398.41(=162.4):7.046

Персонажі словацької народної демонології: «Чоловічі» антропоморфні істоти*

Інна ШВЕД

Доктор філологічних наук,
професор кафедри білоруського літературознавства Закладу освіти
«Брестський державний університет імені О. С. Пушкіна»,
Республіка Білорусь, 224016, м. Брест, вул. Міцкевича, 28/329
e-mail: shved_inna@tut.by

Дослідження є спробою визначити генезу, семантику та функціонування образів «чоловічих» антропоморфних істот у словацькій народній демонології. До них у міфологічній картині світу словаків належать Кововлад, траслік, светнонос, чорнокнижник, Пікулик та інші персонажі. Всі названі демони, крім Пікулика, духа-збагачувача, є природними духами. На думку автора, основний корпус традиційних дій і «чоловічих», і «жіночих» міфологічних персонажів не зводиться до опозиційної пари «шкідити-допомагати», а включає функції наглядання, помсти, осуду та нагородження. Головна ж функція самих міфологічних оповідок, що відображають характер взаємовідносин людини з демонологічними істотами, – соціорегулятивна.

Ключові слова: демонологія, міфологічна розповідь, демонічна істота.

У словацьких народних уявленнях демонічна антропоморфна істота **Кововлад** (*Kovovlad*, *Kovvlad*), яка пов'язана з уявленнями про духів землі, виступає чоловічою іпостассю Руни, генетично пов'язаної з духами таких стихій, як земля, вода, повітря, вогонь. Кововлада, як і Руну, вважали володарем підземних скарбів, найчастіше руд. Уявлення про міфологічного персонажа зустрічаються спорадично і зафіксовані здебільшого у шахтарських областях Середньої Словаччини. За міфологічними текстами, що записані в околицях Кремниці, Кововлад має вигляд статечного молодого чоловіка, який живе в підземних палацах, володіє шахтами і підземними багатствами. Він вважався також господарем *пермоніків*, разом із якими начебто охороняв скарби, карав злих людей і обдаровував добрих. У словацькій народній казковій традиції широко представлено «блукаючий» мотив про жадібну та пихату дівчину, яку Кововлад покарав тим, що в його підземному палаці був відсутній будь-який інший хліб, крім мідного, срібного та золотого (казка «Любка і Кововлад» із зібрання П. Добшинського)¹.

Окрім міфологічні розповіді про Кововлада, як і про інші подібні істоти, пов'язані з певною місцевістю. Прикладом може бути оповідь про «Борову гору». Жителі Борової гори відшукали золотоносну жилу і стали її викопувати. Аж раптом пролунав страшний гуркіт, і в зеленому блиску з'явився дух золотоносної жили Кововлад. Він

* Першу частину статті про «жіночі» антропоморфні істоти див.: Міфологія і Фольклор. – 2010. – № 3–4. – С. 50–59.

¹ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska: V 2 t. / RNDr. E. Majeski. – Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. – Т. 1. – С. 265.

пригрозив переляканим шахтарям, що кожного, хто тільки вдарить молотком, відразу ж уб'є каменем вагою у сто центнерів. Дух дорікнув золотошукачам і за те, що вони не обробляють своїх полів, а хочуть його позбавити майна. Але потім додав, що на Боровій горі золото почне народжуватися саме, і вони зможуть його збирати на сході сонця. Люди лишили шахту, і розгніваний Кововлад завалив камінням вхід. Щоб полегшити життя шахтарям, дух виконав свою обіцянку і заклав на вершині гори піч, у якій перетоплював на вогні дороги метали. Золота пара виходила на поверхню землі і під своєю вагою опадав на рослини і дерен, як роса. Люди кожен день стали збирати золото. Але з багатством ріс і апетит. Людям здалося, що золотоносні рослини занадто низькі і дають мало золота. Тому вони вирішили посадити на горі високі ялини. Але тіністі ялини задушили золотоносні рослини, і золото перестало з'являтися. Тоді жадібні люди кинулися відкривати шахти, але там була тільки зола². Такі розповіді органічно поєднують моральне і соціальне, етичне та релігійне (або міфологічне).

Трпаслік (*trpaslík, piadimužik, Laktibrada*) – демонічна антропоморфна істота, традиційним місцем перебування якої вважали скелі та гори. У народних уявленнях словаків трпаслік тісно пов'язаний із пермоніками і лутками. В архаїчних уявленнях цих істот диференціюють на підставі функцій, які ті виконують. Пізніше їхні образи настільки змішалися, що отримали константну характеристику – володарі простору, в якому мешкають. Трпасліка уявляли маленьким чоловічком завбільшки із трирічну дитину з лицем старця і довгою білою бородою («хлопчик із п'ядь, на лікоть борода»). Характерна ознака трпасліка – наявність чотирьох пальців на обох руках. Такі риси трпасліка, як тілесні аномалії, жорстокість, зажерливість зі схильністю до людодівства, виразно вказують на належність цієї істоти до класу підступних природних демонів.

Трпаслік, п'ядімужик, Локоть-борода – образи, типові для словацької народної прозової традиції, які часто зустрічаються в творах різних жанрів, у тому числі в чарівних казках (ААТ 301). У таких казкових текстах в уста Локоть-бороди часто вкладено самохарактеристику на зразок «Na piad' chlap // A na lokeť brada»³. При цьому Локоть-бороду не оцінюють однозначно негативно. Він, як правило, істота, яка випробовує, мстить, карає або навпаки обдаровує. Так, Локоть-борода нагороджує золотом бідну падчерицю за добре ставлення до нього і шмагує горду та злу дочку мачухи. Цікаво, що Локоть-бороду у словацьких народних уявленнях можна ідентифікувати як істоту жіночої статі, і в ряді наративів (ААТ 303) вона взаємозамінюється зі *стригою*. У ранніх словацьких записах сюжету про Горошка (АТ 312Д) цього героя позначено як *п'ядімужик*. У відомій словацькій казці про Снігуроньку (ААТ 709) трпаслік зливається з *пермоніками* [6, т. 2. s. 267–268].

Пермонік (*permoník, lútky*) – демонічна антропоморфна істота, що охороняє корисні копалини і скарби. Словаки вірили, що пермоніки (лутки) живуть великими групами в підземних ходах і шахтах, видобувають руду й різні корисні копалини. Вважали, що вони віддають перевагу строкатому, частіше червоному одягові і носять, як шахтарі, шкіряні фартухи та шахтарські знаряддя праці. Уявлення про вигляд пермоніків сягають середньовічного одягу шахтарів і відображені у творах мистецтва, зокрема у скульптурі, а також в усній народній традиції. Розповідали, що пермоніки іноді допомагали шахтарям у роботі й оберігали їх від небезпеки, а люди, у свою чергу, вважали за обов'язок забезпечувати пермоніків при підриві гірської породи, інакше самі могли отримати пошкодження. Шахтарі намагалися викликати приязнь пермоніків різними обітницями і скрупульозним виконанням традиційних шахтарських звичаїв. За це вони нібито мали дружне ставлення від цих міфологічних істот, які, наприклад, не раз вказували шахтарям, де їм копати, щоб знайти жилу. Вважали також, що бідних шахтарів пермоніки могли обдарувати частиною скарбу. В околицях Трновца розповідають про пермоніка, який показав пастухові, що під його ногами валяється камінчик, який є діамантом.

² Melicherčík A. Slovensky folklór: chrestomatia. – Bratislava: V-vo Slovenskej akadémie vied, 1959. – S. 381.

³ Slovenské ľudové rozprávky: V 3 t. / Edit. B. Filová. – Bratislava: Veda, 2002. . – T. 1. – S. 557.

У міфологічних текстах оповідачі почасти стверджували, що пермоніки карали тих, хто свистів, шумів під землею, не виконував їхніх вимог і не дотримувався заборон. Про свою присутність міфологічні господарі підземелля повідомляли шахтарям найчастіше стуком. Якщо вони показувалися людям, це віщувало небезпеку, обвал шахти. Подібні уявлення пов'язані також з *лутками*. Вважали, що лутки мешкали в шахтах і підземних ходах й охороняли підземні скарби (наприклад, у Турці під Железником). Вони доброзичливо ставилися до чемних людей і карали жадібних, ненаситних, залишаючи їх назавжди в лабіринтах підземних ходів. Важливо відзначити, що групи ряджених у пермоніків є учасниками символічних карнавалів, які організовують у Словаччині на свято шахтарів⁴.

«Чоловічою» демонічною істотою, яка в багатьох відомих повір'ях володіє і керує природними стихіями, впливає на погоду, є **чорнокнижник** (*černokňazník, čarnoknižník, chmurník, planetník, veterník*). Його уявляли у вигляді чорного ченця в довгому вбранні. За деякими переказами, він має на собі стільки золота, що весь світиться⁵. За розповідями з Ліптова, чорнокнижник мав вигляд маленького чоловічка у великому капелюсі. У районі Кісуце і Тренчина чорнокнижника описували як «молоду худу людину з хрестом через ніс». У Замагур'ї і в Спіше цю ж міфічну істоту, що мала вигляд худого чоловіка в довгій подертій накидці, називали «планетником», «хмурником», «хмарником». Вважали, що він їв тільки яйця від чорної курки і пив молоко від чорної корови або кози. Наприклад, розповідали, що старий чоловік зі своєю дружиною пас овець, до них прийшов чорнокнижник, попросив молока від чорної корови і яйце від чорної курки. Після цього попередив людей похилого віку, що скоро буде буря і вони повинні поспішати додому. Але люди не повірили чорнокнижнику і промкли до нитки⁶. За народними уявленнями, чорнокнижник захищав від блискавки дім, у якому його обдаровували, і мстив тим, хто обдурив або відмовився його обдарувати. Розповідали також, що чорнокнижник літав у хмарах на драконі, за допомогою якого опановував хмари, заморожував воду та викликав град і бурю. У міфологічних текстах, крім того, що чорнокнижник виступає як демон, який керує повітряною стихією, його описують як чарівника, що володіє чорною магією, якої нібито навчився з магічної «Křižtofovej knihu» – чорнокниги. У словацьких чарівних казках про чорнокнижника і його учня (AaT 325) цей міфологічний образ може взаємозамінюватися із образом чаклуна⁷.

Природним антропоморфним духом водної стихії, за словацькими та багатьма іншими слов'янськими народними уявленнями, є **водник** (*vodník, vodník, vodný chlap, vodný muž, vodný tatenko, utopelec*). Словацька народна фантазія наряджала водника у строкаті шати (червоне, зелене пальтечко з довгими полами, з яких капає вода; зелений капелюх або червона шапочка). Водночас характеристики, якими наділяли цю міфологічну істоту в повір'ях тих чи інших регіонів Словаччини, могли суттєво відрізнятись. Незмінним залишається тільки такий атрибут, як вода. Наприклад, у Ліптові вважали, що у водника з сорочки і капелюха капає вода, у Кісуце його уявляли як старого чоловіка з зеленим волоссям і каламутними очима, іноді у лусці, а з мізинця його лівої руки капає вода. В Ораві про водника розповідали як про чоловіка з тілом, яке заросло довгим скуйовдженим волоссям, яке він сушить на камінні. Вважали, що з води він виходить найчастіше опівдні або опівночі, відпочиває на березі, сушиться, розчісує волосся. Жителі Татр уявляли водника повністю оброслим мохом, а в замагурських міфологічних текстах він постає маленьким голим зеленим чоловіком (голизна, зелений колір, густе довге волосся – атрибути лісових і водних демонічних істот слов'янської міфології).

Уявлення про походження водника актуалізуються в міфологічних текстах тільки спорадично. У більшості випадків його генезу пов'язують із душею самовбивці або

⁴ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska: V 2 t. ... – Т. 2. – С. 30.

⁵ Slovenské ľudové rozprávky: V 3 t. ... – Т. 2. – С. 605.

⁶ Gašparíková V. Katalóg slovenskej ľudovej prózy. Archív Prof. Franka Wollmana. Pripravený XI. Medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave 1993. – Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1992. – Зв. 2. – С. 257.

⁷ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska: V 2 t. ... – Т. 1. – С. 73.

людини, яку насильно втопили. Смерть людини в таких контекстах осмислено як перетворення в духа. Вважають, що стосовно людей водник зазвичай поводився як недоброчлива істота, яка в багатьох випадках карає або мстить. За оповіддю з Рімавської Сobotи, бідний селянин мав луг, траву з якого після кожного покосу хтось викидав у воду. Чоловік вирішив вистежити того, хто псує сіно. Він набрав каміння і сховався в копиці сіна. Опівночі на лузі з'явився водник і став скидати скошену траву у воду зі словами: «Ти не повинна бути тут! Ти потрапиш сюди!» Розгніваний господар жбурнув камінь воднику в голову. Водник подивився на місяць і сказав: «Ти світи мені, а не кидай каміння в голову!» Тоді селянин кинув камінь в обличчя водника, після чого той із ревінням кинувся тікати в сусідній ліс. Із того часу селянин зажив спокійно, і ніхто не кидав у воду його сіно⁸.

В іншому тексті з Топольчан йдеться про те, як троє теслярів йшли з одного села в інше і побачили двох чоловіків, які сиділи на водному плесі та щось варили. Один із теслярів кинув у них камінь, на що водники закричали, щоб він це запам'ятав. Коли в суботу теслі поверталися з роботи через міст, той, хто кинув камінь, і його товариші благополучно дійшли до берега, а третій тесля впав у воду і, хоча вода була неглибока, став тонучи і кликати на допомогу. Чоловік, який кинув у водників камінь, повернувся і витяг того, хто потопав, але сам пішов на дно⁹.

Розповідали, що необачних людей водник затягував під воду, топив, а їхні душі зберігав у горщиках у своїй водяній обителі. За однією з оповідок із околиці Трнава, жінку, яка охрестила сина жаби, у човні відвозять на дно річки. Там вона побачила багато горщиків, відкрила один із них, і звідти вилетіла душа утопленника. Коли жінка збиралася залишити водне царство, мати похрещеної дитини попередила її, щоб та зав'язала фартух. Допливши до берега, жінка вже збиралася вийти із човна, аж тут її схопив за одяг водник, щоб затягнути під воду. Стягнувши з жінки лише фартух, він закричав: «Хтось тобі дав добру пораду, інакше ти б поповнила той горщик!»¹⁰ Захисними засобами від водника вважали рослини, які були освячені на Вербну неділю, а також часник¹¹.

У словацькій фольклорній прозі широко представлено мотив ходіння водника між людьми (на ярмарках, ігрищах) із метою вибору дружини. У таких оповідях розробляється мотив родинних і ставежих зв'язків демона та людини. У фольклористичній науці цей мотив прийнято пов'язувати з обрядом посвячення, під час якого відбувалися тимчасові шлюби. (Згадаймо також сюжети словацького фольклору про співжиття жінки та ведмеда, а також про людину – куму жаби, де підкреслено родинні зв'язки героїв-людей із міфологічними антагоністами, які можуть щедро нагороджувати людину за таку спорідненість). Водночас відомі твори неказкової та казкової прози, в яких людина, котра пішла в гори або ліс, залишається там навіки. У низці словацьких оповідок жителі (наприклад, родичі жінки, яку викрав ведмідь) вистежують або зустрічають в лісі людину, яку було викрадено багато років тому.

Ще одна «чоловіча» демонічна істота – **светлонос** (*svetlonos*, *svetlý nos*, *svetielko*, *bludička*). Зазвичай передбачається, що він показувався вночі (рідше – вдень) у вигляді маленького хлопчика з палаючими очима, який міг умиць вирости до надзвичайно великих розмірів (пор. подібні уявлення про Смерть), або вогника, який бликає та мигтить. У Гемері світлоносів називали «*adventné svetlo*», оскільки вважали, що вони найчастіше показувалися в адвент – різдвяний піст. За розповіддю з Ліпoch, у темну ніч адвента чоловіки добиралися до місця роботи, але у них загас світильник. Новий місяць не достатньо освітлював лісову дорогу, і вони її не бачили. Раптом за ними показався вогник, який, обігнавши подорожніх, повів їх за собою. Чоловіки як не намагалися, не могли його наздогнати, бо в міру їх наближення він згасав. Після довгих блукань по

⁸ Slovenské ľudové rozprávky: V 3 t. ... – Т. 1. – S. 589.

⁹ Slovenské ľudové rozprávky: V 3 t. ... – Т. 2. – S. 463.

¹⁰ Там само. – S. 272.

¹¹ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska: V 2 t. ... – Т. 2. – S. 311.

лісових хащах і болотах вони опинилися по пояс у воді. Тільки коли розвиднілося, подорожні знайшли дорогу¹².

Серед найбільш характерних місць появи світлоноса виділяють: болота, лісові нестрі, водні джерела. Вважають, що світлоноси збиваючи людей із правильної дороги, заводили їх не тільки в болота, водили по полях, горах, терену, але й по кладовищах. Через знущання світлоноса люди відчували фізичні муки, отримували поранення. Наприклад, у Середній Словаччині розповідали, що світлонос зустрів двох братів, які поверталися з шахти і став їх водити по бездоріжжю. Потім наказав одному з них стати на великий камінь, внаслідок чого той провалився по шию в яму. Після цього світлонос зі словами «Хапайся за цю палку» подав людині шипшину. У чоловіка, який став жертвою світлоноса, всі руки були в колючках, а з ран дуже текла кров. На правильну дорогу братів вивели люди, які вранці йшли до костелу¹³.

В оповідках про світлоносів, які вночі або вдень збивали з дороги подорожніх, інформатори вказували точні місця, де «води́ло», наприклад, біля старої верби, на болотистому місці, біля струмка, на мосту, у гірських луках. Там, як правило, вночі з'являлися вогники, які нібито вказували дорогу подорожньому, після чого вранці він опинявся далеко від того місця, куди йшов, увесь мокрий. Іноді в таких місцях з'являлися дикі звірі (ведмідь, олень). Записано розповіді про зустріч в лісі із твариною (биком) о дванадцятій годині ночі, після чого воли, яких загубили, з'явилися змілені від поту, наче на них хтось їздив верхи (с. Дубове). У Зуберце розповідали, як розлючений бик напав на жінку, яка затрималася в дорозі, та їхав на ній верхи. Іноді персонажів із подібними функціями в Зуберце називають *černokňazník*. Він появлявся в образі монаха у плащі з каптуром і «водив» по лісі людину, яка заблукала. Цей термін характерний для українського карпатського регіону, де, однак, *чорнокнижниками* називали чарівників, які керували бурєю, хмарами (с. Торунь, Закарпаття)¹⁴.

У більшості фольклорних оповідок увагу зацентровано на тому, що світлоноси мають силу над людьми з нечистою совістю. Розповідають, що світлоноси можуть лякати людей не тільки світлом, але й різними звуками, скажімо, плачем, окликом на ім'я та ін. Мотиви таких міфологічних текстів належать до групи «демонічна істота в реальному світі» і пов'язані з уявленнями про те, що ці міфічні персонажі, перебуваючи у «не-людському світі», «чужому» просторі, можуть впливати на людину і проявляти себе різними діями та звуками в реальному світі. Демон при цьому залишався невидимим для людини, оскільки вони перебували в різних просторах (або демон належить до розряду нулеморфних). Вірили, що спеціально чи не бажаючи того світлоноса могла викликати людина, яка голосно свистіла в сутінках. Засобами позбавлення від нього є заклинання, молитва, рідше накладання на себе хреста або спогад про людину, з якою їв пасхальне яйце або вечеряв у Святвечір. У Середній Словаччині розповідали, як світлонос завів старого чоловіка до води і став його топити. В останню хвилину чоловік згадав, що треба сказати «Всюдисущий дух, Пана Бога вихваляй!», що й урятувало його від смерті¹⁵.

Існують прямі свідчення про належність світлоносів до категорії «нечистих» небіжчиків. Так, вважали, що світлоносами стають душі деяких померлих, частіше нехрещених дітей («небесних» дітей) або ж дорослих, які померли передчасною, неприродною, насильницькою смертю («душі, які страждають»). Але найчастіше розповідають про світлоносів як про душі дітей, які померли до хрещення, були вбиті власними матерями і які чекають спокути у вигляді хрещення. Характерним явищем для повір'їв Північної та Східної Словаччини можна вважати зведення генези світлоносів до душ

¹² Slovenské ľudové rozprávky: V 3 t. ... - T. 1. - S. 461.

¹³ Там само. - S. 414.

¹⁴ Узенёва Е. С. Материалы к изучению традиционной культуры Средней Словакии // Славяноведение. - 2008. - № 6. - С. 22.

¹⁵ Gašparíková V. Katalóg slovenskej ľudovej prózy. Archív Prof. Franka Wollmana. Pripravenýk XI. Medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave 1993. - Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1991. - Žv. 1. - S. 22.

померлих людей, які за життя зміщували межі на полях на шкоду сусідам, а також до душ несправедливих землемірів. Одиначні уявлення пов'язують світлоносів із церковними сторожами, які освітлювали своє житло свічками, що вкрали з церкви, або взагалі з душами злих, нечесних людей¹⁶.

Попри ці відомості, ціла низка якостей, які приписували світлоносу, побічно підтверджує маністичну основу образу: світлонос з'являється вночі у вигляді блукаючого вогника, водить по кладовищах, які у народній традиції сприймають водночас і як земний простір, і як «той світ», світ померлих. Відзначимо, що цей образ тісно пов'язаний зі слов'янськими народними віруваннями про те, що всі небіжчики стануть частиною природи, а також із уявленнями про форми та іпостасі людської душі, яка покинула тіло померлого – у «вільній» фазі свого існування вона, перш за все, має «світлові» і «вогненні» втілення.

До цієї групи демонів також належить *пікулик*. **Пікулик** (*pikulik*); від давньоруського, литовського, латиського *pukis* – «літаючий змія, що приносить у дім добро», «чорт». Це ім'я вказує на невисокий зріст його носія і походить від індоєвропейського кореня **b(e)u-*, *bh(e)u-* – «надувати, набрякати, пухнути, здуватися, набухати, наповнюватися». На відміну від змії, ласки, цмока, які мали зооморфні іпостасі, Пікулику у словацькій демонології приписували виключно людський вигляд. Його уявляли маленьким злісним чоловічком, якого власник повинен був постійно носити в кишені пальта або в сумці. Розповідали, що особливо він був прихильний до фурманів і часто їм допомагав: доглядав за їхніми кінями, яких уночі годував, поїв і чухав. У населеному пункті Ліптове Пікулика уявляли у вигляді немовляти завбільшки зі вказівний палець. Вважали, що, незважаючи на свій маленький розмір, Пікулик мав надзвичайно велику силу. Розповідали, що він приносить власникові щастя в азартних іграх і ставках, забезпечував багатство та виконував різні роботи. Той, хто придбав Пікулика першим, міг певним способом передати його іншому, а той – третьому власнику. Останній із них уже не міг його позбутися. У цього чоловіка, коли він помирав, Пікулик як плату за свою службу забирав душу в пекло. Про широку популярність уявлень про Пікулика свідчать клішовані висловлювання, у яких обігрується його образ. Показовою в цьому плані є образна основа висловлювань на зразок: «А може, тобі Пікулик коней доглядає, що вони такі здорові», «Злий, як Пікулик» і т. ін.¹⁷

І насамкінець зазначимо, що якщо *пермонік*, *трпаслік*, *Кововлад*, *водник*, *чорнокнижник* складають групу природних демонів, то Пікулик належить до демонів-збагачувачів. Особливе становище Пікулика (як і цмока) у групі міфологічних персонажів, які наділені здатністю приносити в дім багатство (змія, ласка, домовик), пов'язане з незвичайним характером генези Пікулика, а також із уявленнями про те, що його перебування в будинку не є нормою. На відміну від інших домашніх духів-опікунів, Пікулик (як і цмок) від початку не пов'язаний із будинком і родиною, його походження не зводиться до родових предків-господарів – цього демона набувають люди, які прагнуть збагатитися за допомогою нечистої сили. Він служить «знаючим» людям, збагачуючи їх або допомагаючи в господарстві на умовах особливого договору, зокрема, людина зобов'язана належним чином утримувати демона, носити з собою, віддати йому душу і т. ін.

Отже, основний корпус традиційних дій і «чоловічих», і «жіночих» міфологічних персонажів словацької народної демонології не зводиться до опозиційної пари «шкодити-допомагати», а включає функції нагляду, помсти, осуду, винагородження. Головна ж функція самих міфологічних оповідань, що відображають характер взаємодій людини з демонологічними істотами, – соціорегулятивна.

Переклав на українську мову Ігор Гунчик

¹⁶ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska: V 2 t. ... – Т. 2. – S. 222.

¹⁷ Там само. – S. 35–36.

Characters of Slovak National Demology: «Male» Antropomorphic Beings

Inna SHVED

The research is an attempt at determining the genesis, functioning and semantics of the characters of «male» anthropomorphic beings in Slovak folk demology. Their world mythology picture includes Kovovlad, Trpaslik, Svetlonos (Light-Bearer, Lucifer), Charmer, Pikulyk and others. All the above-mentioned demons but Pikulyk – the Enriching Spirit – are natural ghosts. The author believes that the main body of the traditional «males» as well as «female» mythological characters' actions is not restricted to the opposition pair «harm-help», but includes other features such as supervision, vengeance, condemnation, and reward. The major, however, function of the very mythologic narratives reflecting the nature of the «man-demon» relationship is that of social regulation.

Keywords: demonology, mythological narrative, demonic being.

Персонажи словацкой народной демонологии: «Мужские» антропоморфные существа

Инна ШВЕД

Исследование представляет собой попытку определения генезиса, семантики и функционирования образов «мужских» антропоморфных персонажей в словацкой народной демонологии. К ним в мифологической картине мира словаков принадлежат Кововлад, трпаслик, светлонос, чернокнижник, Пикулик и другие персонажи. Все названные демоны, кроме Пикулика – духа-обогатителя, являются духами природы. По мнению автора, основной корпус традиционных действий «мужских», равно как и «женских», мифологических персонажей не сводится к оппозиционной паре «вредить-помогать», но включает и функции надзора, мести, осуждения и вознаграждения. Главная же функция самих мифологических рассказов, отражающих характер взаимоотношений человека с демонологическими существами, – социорегулятивная.

Ключевые слова: демонология, мифологический рассказ, демоническое существо.

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2010

Прийнята до друку 24.01.2011

Нові книги

Єфремова Л. Частотний каталог українського пісенного фольклору: В 3-х ч. – К.: Наук. думка, 2009. – Ч. 1. Опис. – 720 с.

Перша частина частотного каталогу українського пісенного фольклору містить опис 900 найпоширеніших творів дитячої, календарної та родинно-обрядової усної словесності, народних балад, пісенної лірики та ліро-епічних творів. Опис включає код пісні за каталогом, основну сюжетну лінію, найпоширеніші початкові слова (інципіти), основні (частотні) стилізові характеристики фольклорного твору, його регіональне поширення. Картотека, яка послужила основою для формування варіантних груп текстів, включає опубліковані народні пісні зі збірників, зазначених у списку літератури, та паспортизовані зразки із рукописних фондів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

Руснак І. Український фольклор: Навч. посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 304 с.

Людина пізнавала світ і символіку своїх вражень, досвіду втілювала у ритмічних рухах, словесних формулах, магічних дійствах. Зі збагаченням знань, розвитком індивідуальних можливостей її почуття, емоції, переживання, думки виражалися у ритмічному слові, танці, інсценізаціях. Із часом усі ці види пізнавально-виражальної практики ускрапливалися, урізноманітнювалися, набували специфічних етнонаціональних ознак, витворюючи дивовижні духовно-естетичні системи, які називають народною творчістю, фольклором. Унікальним явищем у цьому просторі є український фольклор, особливості, історію розвитку, родо-жанрову структуру, тематичну палітру якого розкрито у пропонованому навчальному посібнику. Виклад матеріалу супроводжується зразками аналізу фольклорних творів. Інформаційність видання збагачують довідкові матеріали.

